

جرم قاچاق انسان؛ انقباض و انبساط مفهومی با تأکید بر نظام بین‌المللی حقوق بشر

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۶/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۶

جمال بیگی^۱

چکیده

قاچاق انسان یکی از مهم‌ترین جنایات‌های سازمان‌یافته فراملی و در واقع چهره مدرن یکی از سیاه‌ترین جنایات‌ها (بردگی) در گذشته است که علاوه بر آثار اخلاقی و اجتماعی قابل توجه، رشد فزاینده‌ای دارد و در گذر زمان با انقباض و انبساط مفهومی همراه بوده است. هدف از این مقاله، مطالعه تحولات مفهومی جرم قاچاق انسان در گذر زمان با رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشری است. تحقیق حاضر بر اساس روش توصیفی-تحلیلی و بر پایه اسناد و منابع کتابخانه‌ای نگاشته شده است. دستاورد مقاله حاضر این است که تحولات مفهومی قاچاق انسان از بردگی تا سازمان‌یافتگی و حقوق بشری شدن آن در راستای جرم‌انگاری به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین راهبردهای سازمان ملل متحد به دولت‌های عضو پیشنهاد شده است که تبیین گفتمان سیاست جنایی ایران در قانون مبارزه با قاچاق انسان هم در خلال این مفاهیم و ملاحظه انقباض و انبساط این جرم در بستر سیاست جنایی بین‌المللی میسر خواهد بود. از سویی نیز جرم‌انگاری قاچاق انسان دارای فرایندی طولانی است که مطالعه و تحقیق پیرامون خاستگاه و تحولات مفهومی آن به درک بهتر این جنایت کمک می‌کند. قانون‌گذار ایران به‌رغم اقتباس قانون مبارزه با قاچاق انسان از پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان، به‌ویژه زنان و کودکان، این جنایت را بدون توجه به رهیافت حقوق بشری آن، جرم‌انگاری نموده است.

واژگان کلیدی: بردگی، جرم‌انگاری، جنایت سازمان‌یافته، حقوق بشر، قاچاق انسان.

مقدمه

قاچاق انسان (Human Trafficking) به‌طور سنتی به‌عنوان بردگی و در سیستم حقوقی اسلام به‌عنوان قوادی شناخته می‌شده است. قاچاق انسان شکل تکامل‌یافته‌ی اعمالی است که در سالیان دور به‌منظور بهره‌کشی از دیگران ارتکاب یافته بود، زیرا اهداف و انگیزه‌های مرتکبان قاچاق انسان و شیوه‌ی ارتکاب این جنایت تا حدود زیادی منطبق با ویژگی‌های برخی از جرایم سنتی است.

ماهیت قاچاق انسان بیانگر یکسانی آن با جرایمی از قبیل بردگی، قوادی^۲ و بهره‌کشی جنسی از افراد است. البته قاچاقچیان انسان فقط به‌دنبال قوادی نبوده، با رفتار خود موجبات فساد در جامعه را فراهم می‌کنند. از این رو، رفتار آنان را صرفاً قوادی نمی‌توان اطلاق نمود و لذا ممکن است رفتار ارتكابی قاچاقچیان انسان مصداق مفسد فی‌الارض هم باشد.^۳ در ایران نخستین گزارش قاچاق زنان به سال ۱۳۴۰ برمی‌گردد. در آن سال مأموران مرزی ایران مرد عربی را که قصد خروج از ایران داشت در نقطه‌ای ممنوعه دستگیر کردند که به همراه او ۱۱ زن و دختر جوان ایرانی بودند که برای فروش به کشورهای عربی قاچاق می‌کرد.^۴ در سطح بین‌المللی نیز واژه «قاچاق» برای اولین بار در حدود سال ۱۹۰۰ در مورد «تجارت بردگان سفید» که منظور زنان اروپایی بودند،^۵ به کار برده شد.^۶

۲. هرچند فلسفه جرم‌انگاری قوادی به دلیل بهره‌کشی نبوده و قوادی به دلیل کمک به افساد و معاونت در تحقق زنا یا لواط جرم‌انگاری شده است، لیکن رابطه بین قوادی و قاچاق جنسی زنان بسیار تنگاتنگ است. زیرا که قوادان واسطه‌هایی هستند که برای متقاضیان قاچاق زنان برای مقاصد جنسی و رابطه جنسی راه را هموار و کالای موردنیاز آن‌ها را فراهم می‌نمایند؛ به‌ویژه اینکه قوادی امروزه پدیده پیچیده‌ای است که رفتار مجرمانه در رکن مادی آن را نمی‌توان در عبارت «جمع کردن زنان و مردان برای زنا» که شکل ساده قوادی در دوران گذشته بوده است، محدود کرد. برای آگاهی بیشتر، نک: کیومرث، کلاتری و محمد، زارعی، «قاچاق زنان به قصد فحشاء (از منظر فقه جزایی و حقوق کیفری)»، فصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی، دوره ۲، ش ۲ (۱۳۸۹)، ص ۱۳۲.

۳. سعید، عطلازاده، «بررسی فقهی حقوقی مقابله با قاچاق زنان با نگاهی به اسناد بین‌المللی»، فصلنامه پژوهش‌های تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دوره ۱، ش ۱ (۱۳۹۳)، ص ۳۷۱.

۴. مرجانه، سخاوتی، قاچاق؛ فرار یا مهاجرت، (تهران: سازمان دفاع از قربانیان خشونت، چ ۱، ۱۳۸۳)، ص ۱۲.

5. Pearson, Elaine, *Human Rights & Trafficking in Persons*, (a Hand Book Indochina: Bangkok, Thailand, 2000), P 20.

6. See Marie Bertone, 2000: 4-22 & Chuang, 2006: 65-107

مفهوم قاچاق انسان که عبارت است از تصدی‌گری در امر خارج یا وارد کردن یا ترانزیت غیرمجاز فرد یا افراد (اعم از زن یا مرد) از مرز کشور با توسل به اجبار و اکراه یا تهدید یا حيله و نیرنگ یا با سوءاستفاده قاچاقچی از قدرت یا موقعیت خود یا وضعیت خاص فرد یا افراد یادشده به قصد فحشا و بهره‌کشی جنسی و اقتصادی یا برداشت اعضا یا وادار کردن به بردگی اجباری یا ازدواج^۷، اغلب با مفاهیم مهاجرت غیرقانونی^۸، جابه‌جایی غیرقانونی^۹ یا بهره‌کشی کاری خلط می‌شود. قاچاق انسان، انتقال افراد به‌طور اجباری و با تهدید و زور است. البته اگر توسل به تهدید یا زور یا اشکال دیگر اجبار، ربودن، تقلب یا فریب، اغفال، سوءاستفاده از قدرت یا سوءاستفاده از وضعیت آسیب‌پذیر یا سوءاستفاده از دریافت و پرداختی‌ها یا منافع برای تحصیل رضایت از سوی شخصی که بر دیگری کنترل دارد صورت بگیرد، رضایت بعدی فرد موضوع قاچاق بی‌اثر خواهد بود^{۱۰}. با توجه به اینکه امروزه دولت‌ها به‌نوعی با پذیرفتن تعهدات بین‌المللی در قلمرو کیفری، اعمال حاکمیت مطلق خود را تا اندازه زیادی محدود یا سلب می‌کنند و با پذیرش مفاهیم و نهادهای حقوقی که در اسناد الزام‌آور سازمان ملل مطرح شده‌اند، نظام‌های کیفری خود را با تعدیل اصل منع مداخله در حاکمیت ملی متحول و بدین‌سان با سیاست جنایی سازمان ملل متحد، خود را همسو می‌نمایند. از این رو، دست‌کم در قبال شکل‌های سازمان‌یافته و فراملی بزهکاری نظیر قاچاق انسان، امروزه بین دولت‌ها و سازمان ملل متحد تعامل سازنده‌ای در جریان است، چنان‌که می‌توان در کنار پاسخ‌های داخلی به پدیده مجرمانه، از پاسخ‌های بین‌المللی به آن نیز سخن به‌میان آورد^{۱۱}. بدین‌سان قاچاق انسان از جمله جنایت‌های فراملی است که به دلیل جهانی بودن ساختار آن، هیچ جامعه‌ای از آن مصون نیست و لذا برای مبارزه کارآمد و اثربخش با آن، دولت‌ها ناگزیر هستند نظام کیفری خود را از گذر الحاق به کنوانسیون‌ها یا

۷. جمال، بیگی، «راهبردهای حمایتی سازمان ملل متحد، ایران و اسلام در تأمین امنیت بزه دیدگان و شهود قاچاق انسان»، فصلنامه فقه و حقوق اسلامی، دوره ۱، ش ۱ (۱۳۸۹ الف)، ص ۲۶.

8. Illegal immigration.

9. Illegal movement.

۱۰. جمال، بیگی، سیاست جنایی سازمان ملل متحد و ایران در قبال قاچاق اشخاص، رساله دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران (۱۳۹۰)، ص ۱۶.

۱۱. ژان ژاک، بوریکان، «بزهکاری سازمان‌یافته در حقوق کیفری فرانسه»، مترجم: علی حسین نجفی ابرندآبادی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱، ش ۱۲۳ (۱۳۷۷)، ص ۳۲۷.

امضای تفاهم‌نامه‌ها یا قراردادهای امنیتی در این حوزه به هم نزدیک و با هم هماهنگ کنند.^{۱۲}

جرم قاچاق انسان در گذشته مفهومی مضیق و امروزه مفهومی موسع به خود گرفته است؛ لذا می‌توان از انقباض و انبساط مفهومی آن سخن به میان آورد. به همین مناسبت در این مقاله برخلاف نوشتگان موجود که قاچاق انسان را صرفاً در مفهوم نوین آن بررسی نموده‌اند، تحولات مفهومی قاچاق انسان را از جرم جنسی تا سازمان‌یافتگی و به‌مثابه جرم ناقض حقوق بشری در راستای جرم‌انگاری به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین راهبردهای پیشنهادی سازمان ملل متحد به دولت‌های عضو، در تعامل آموزه‌های فقهی و اسناد این سازمان مطالعه نموده، گفتمان سیاست جنایی ایران در قانون مبارزه با قاچاق انسان را نیز در خلال این مباحث مرور خواهیم کرد. این تحقیق با هدف تبیین مفهومی جرم قاچاق انسان در گذر زمان می‌کوشد تا به این پرسش‌های اساسی پاسخ دهد که مهم‌ترین تحولات مفهومی قاچاق انسان در نظام بین‌المللی حقوق بشر کدام‌اند؟ و اینکه آیا قانون‌گذار ایرانی در جرم‌انگاری قاچاق انسان به ابعاد حقوق بشری جرم قاچاق انسان توجه داشته است؟ بر پایه نتایج مطالعات انجام‌یافته به شرح جدول زیر، تحقیقاتی که در خصوص قاچاق انسان به‌رشته تحریر درآمده است، عمدتاً به بحث جرم‌شناختی قاچاق انسان و از منظر حقوق کیفری بین‌الملل، آن هم به‌مثابه یکی از مهم‌ترین جنایات‌های سازمان‌یافته فراملی به آن پرداخته‌اند.

نتایج مطالعات انجام‌یافته (پیشینه تحقیق)

ردیف	نام نویسنده	عنوان تحقیق	سال	هدف و نتایج تحقیق
۱	فضلی	سیاست جنایی ایران در رابطه با قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان	۱۳۹۹	امروزه مبارزه با قاچاق انسان به‌عنوان یکی از جرایم علیه کرامت انسانی، وجهه همت بسیاری از کشورها قرار گرفته است. نقض کرامت انسانی از سوی قاچاقچیان انسان و ارتباط تنگاتنگ قاچاق با دیگر جرایم سازمان‌یافته مانند پول‌شویی، از علل اصلی عزم جامعه جهانی برای مبارزه با این جرم است.

۱۲. علی‌حسین، نجفی ابرندآبادی، دیباچه مربوط به کتاب دانشنامه جرم‌شناسی، به کوشش علی‌حسین نجفی ابرندآبادی و حمید هاشم‌بیگی، (تهران: گنج دانش، چ ۴، ۱۳۹۵)، ص ۲۳.

ردیف	نام نویسنده	عنوان تحقیق	سال	هدف و نتایج تحقیق
۲	موسوی	بررسی جرم قاچاق انسان در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی ایران	۱۳۹۸	یکی از پدیده‌هایی که به‌عنوان معضل اقتصادی و اجتماعی و حتی امنیتی هم‌اکنون در جوامع مختلف مطرح شده، پدیده قاچاق انسان است. امروزه از جرم قاچاق انسان به «برده‌داری نوین» هم یاد می‌شود که در عصر کنونی با وجود پیشرفت‌های خیره‌کننده علمی در تمام عرصه‌ها متأسفانه هنوز شاهد بردگی در جهان هستیم.
۳	بیگی	پیشگیری وضعی از قاچاق انسان در ایران و اسناد بین‌المللی	۱۳۹۷	تدابیر کنترلی فعالیت‌های قاچاقچیان، آژانس‌های کاریابی و مسافرتی، اشخاص بدون تابعیت یا تابعیت مضاعف، کنترل و ایمنی اسناد هویت و مسافرت و قانونمندی‌سازی مهاجرت، از جمله تدابیر پیشگیرانه وضعی قاچاق انسان است.
۴	یحیایی	نقش شورای امنیت در مبارزه با قاچاق زنان در عملیات صلح	۱۳۹۷	اسناد بین‌المللی مبارزه مؤثر دولت‌ها را در پرتو اهتمام آنها، به سه راهبرد پیشگیری، جرم‌انگاری و حمایت از بزه‌دیده معرفی می‌کنند.
۵	ذاقلی	قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌المللی	۱۳۹۵	قانون مبارزه با قاچاق انسان عملاً قادر به برآورده کردن اهداف قانون‌گذار در زمینه تعقیب مؤثر قاچاقچیان انسان، حمایت از بزه‌دیدگان و پیشگیری از این جنایت نیست.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی بوده و به روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. در تنظیم پژوهش، از روش اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده و تجزیه و تحلیل اطلاعات

کسب‌شده به‌صورت کیفی و مبتنی بر استنتاج محقق از منابع و متون بوده است. در ادامه، بیان ابعاد تحول مفهومی قاچاق انسان، گستره این پدیده در زمینه‌های زیر قابل بررسی است:

قاچاق زنان و کودکان، قاچاق اعضای بدن و درنهایت، بیگاری گرفتن و بهره‌کشی از نیروی کار انسان‌ها.

۱. بردگی جنسی و خاستگاه مفهومی قاچاق انسان با قرائتی سنتی

در بُعد بین‌المللی برای تحریم و ممنوعیت جلوه‌های اولیه قاچاق انسان، قبل از تأسیس جامعه ملل و به‌ویژه از حدود سال ۱۹۰۰ اقدام‌هایی صورت گرفته است. مقاله‌نامه بین‌المللی ۱۸ می ۱۹۰۴ راجع به تأمین حمایت مؤثر علیه معاملات جنایتکارانه موسوم به خرید و فروش سفیدپوستان^{۱۳}، نخستین سند بین‌المللی در خصوص قاچاق انسان است که در ۹ ماده به تصویب رسیده است. با توجه به مفاد آن مشخص می‌شود که منظور از خرید و فروش سفیدپوستان، تنها خرید و فروش زنان و دختران سفیدپوست است که صرف تصویب آن بیانگر این بوده که در همان زمان نیز مشکل خرید و فروش انسان‌ها، جدای از قضیه برده‌داری وجود داشته، اما ابعاد آن، آن‌چنان وسیع نبوده است که کودکان پسر و مردان را نیز دربر گیرد. از این رو، این مقاله‌نامه صرفاً در پی حمایت از حقوق انسانی زنان آن‌هم در مقابل اجیر کردن آن‌ها در خارج برای اعمال جنسی بوده است^{۱۴}. عدم جرم‌انگاری مهم‌ترین نقیصه این مقاله‌نامه بوده، چراکه در هیچ‌یک از مواد آن دولت‌ها ملزم به جرم‌انگاری و تعیین مجازات نشده‌اند و صرفاً به مسئله پیشگیری تأکید شده و این درحالی است که هرچند پیشگیری، بر مجازات و سرکوب مقدم بوده، لیکن تنها راه‌حل هم نمی‌توانست باشد؛ زیرا در برخی موارد مؤثر واقع نشده، منجر به وقوع جرایم می‌شود.

معاهده بین‌المللی ۴ می ۱۹۱۰ راجع به جلوگیری از خرید و فروش سفیدپوستان به‌منظور برطرف کردن نقایص و نقاط ضعف مقاله‌نامه پیشین در پاریس منعقد گردید. در

13. International Agreement of 18 May 1904 for the Suppression of the White Slave Traffic.

14. Derks, Anuska, *Combating Trafficking in South-East Asia Review of Policy & Programmed Responses*, (Switzerland: International Organization for Migration, 2000), P. 8.

ماده ۱ این معاهده مقرر گردید: «هرکس که برای هوی و هوس، زنی را ولو با رضایت خودش باشد یا دختر صغیری را برای فسق اجیر و جلب و یا از راه عفت منحرف سازد ولو اینکه عملیات مختلفی که میانی جرم محسوب می‌شود در ممالک مختلفی صورت گرفته باشد، باید مجازات شود». نقطه مثبت ماده یادشده این است که پیش‌بینی کرده که هرگونه بهره‌کشی جنسی - به هر صورتی باشد - عملی غیرانسانی و جنایتکارانه بوده و رضایت فردی که از او بهره‌کشی می‌گردد در ماهیت عمل بی‌تأثیر است. اشکالی که بر آن وارد شده، این است که همچون معاهده پیشین صرفاً قاچاق زنان را به قصد بهره‌کشی جنسی مورد توجه قرار داده و از قاچاق دیگر افراد و سایر اهداف، همچون کار اجباری و سخت، ازدواج اجباری و استفاده از اعضا سخنی به میان نیاورده است.

در ماده ۲ این معاهده تأکیدی مجدد بر مجازات سوءاستفاده از زنان با اشاره به راه‌های آن یعنی فریب، زور و تهدید، سوء استعمال، سلطه و یا هرگونه وسایل جبری شده است. در مواد ۳ و ۴ این معاهده بر لزوم جرم‌انگاری داخلی و مطلع ساختن سایر دولت‌ها از قوانین داخلی تصویب‌شده راجع به مقصد قرارداد تأکید شده است. دولت‌های متعاقد که قوانینشان در آن هنگام برای جلوگیری از جرم‌های مندرج در دو ماده یادشده کافی نبود، متعهد شدند که خود تدابیر لازم را اتخاذ کرده یا اتخاذ تدابیر لازم را برای اینکه آن جرم‌ها نسبت به اهمیتشان مجازات شوند به مقام‌های مقننه خود پیشنهاد نمایند (معاهده بین‌المللی ۱۹۱۰، ماده ۳). همچنین به موجب ماده ۴ مقرر شد دولت‌های متعاقد قوانینی را که در ممالکشان راجع به مقصد این قرارداد ایجادشده یا اتخاذ خواهد شد به یکدیگر اطلاع دهند. از آنجا که قاچاق زنان به منظور بهره‌کشی جنسی از جرایم وخیم و سنگین به‌شمار می‌رفت، لذا در ماده ۵ مقرر شده است که جرم‌های مندرج در مواد ۱ و ۲ از جرایم مستوجب تبعید محسوب گردند و دولت‌ها باید تدابیر لازم در این خصوص را در قوانین خود اتخاذ نمایند.

معاهده بین‌المللی ۱۹۱۰ با یک پروتکل اختتامیه تکمیل و در بند «الف» این پروتکل که جزئی از قرارداد محسوب می‌شد اعلام گردید که «مقررات ماده ۱ و ۲ حداقل مجازات محسوب است، به این معنی که دولت‌های متعاقد کاملاً آزاد هستند که جرم‌های مشابه دیگر را از قبیل اجیر کردن انسان کبیر ولو اینکه تقلب و یا اجباری در بین نباشد، مجازات

دهند». به این ترتیب، هرچند انتقاد وارده بر مواد ۱ و ۲ به دلیل تحدید بهره‌کشی زنان به موارد جنسی تا حدودی مرتفع گردید، اما جرم‌انگاری موارد مشابه دیگر به اختیار و اراده دولت‌ها واگذار شد. در واقع این قرارداد بین‌المللی تنها به مسئله خرید و فروش زنان یا فریب دادن آنان به قصد بهره‌کشی جنسی توجه دارد و سایر موارد را بر عهده خود دولت‌ها می‌گذارد تا به‌طور مقتضی نسبت به آن اقدام نمایند.

تردیدهای راجع به اعتبار اسناد بین‌المللی قبل از جنگ، بار دیگر دولت‌ها را بر آن داشت تا در سال ۱۹۲۱ گرد هم آمده، معاهده‌ای را به مقوله‌نامه ۱۹۰۴ و معاهده بین‌المللی ۱۹۱۰ ضمیمه سازند که معاهده جدید «کنوانسیون بین‌المللی منع خرید و فروش زنان و کودکان»^{۱۵} نام گرفت. ابتکاری که در این سند به چشم می‌خورد، پذیرش شروع به جرم و لزوم مجازات آن است که در شرح ماده ۳، دولت‌های متعاقد موافقت کردند که اقدام‌های لازم را به عمل آورند تا با شروع اجرای جرم‌های یادشده در مواد ۱ و ۲ معاهده ۱۹۱۰، در حدود قانون اعمال مقدماتی آن‌ها مجازات شوند.

در مواد اولیه کنوانسیون سرکوب قاچاق انسان و بهره‌کشی از روسپی‌گری دیگران مصوب ۲ دسامبر ۱۹۴۹^{۱۶} بر ضرورت جرم‌انگاشتن بهره‌کشی از روسپی‌گری دیگران تأکید شده و همین امر نیز باعث شده است که کنوانسیون با عدم اقبال اکثر کشورها روبه‌رو شود؛ زیرا روسپی‌گری تحت حمایت قانون بوده یا اینکه حداقل از سوی اغلب دولت‌ها تحمل می‌شد. این کنوانسیون در خصوص روسپی‌گری و فحشا، سیاست امکان یا نظام بینابینی را در پیش گرفته است. در این نظام روسپی‌گری جرم نبوده^{۱۷}، اما قوادی و بهره‌کشی از فحشای دیگران جرم محسوب می‌شود. در واقع، معامله با فاحشه یعنی اجیر کردن فاحشه برای ارضای شهوت دیگری جرم‌انگاری شده و لذا واداشتن به فاحشگی اگر برای ارضای

15. International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children

16. Convention for the Suppression of the Traffic in Person & of the Exploitation of the Prostitution of Others (1949).

۱۷. «عمده‌ترین دلایل جرم‌زدایی از روسپی‌گری در این کنوانسیون و نظام‌های حقوقی غیرمذهبی، مشکلات اقتصادی و اجتماعی، گسترش بیماری‌های جنسی و عدم امکان نظارت نهادهای عدالت کیفری است. حال آنکه در نظام‌های حقوقی مذهبی مثل ایران، اعتبار ملاحظات اخلاقی، دینی، بهداشتی، اجتماعی و اقتصادی برای اعمال ارتكابی روسپی، مشتری و قاچاقچی مجازات تعیین گردیده است» (نک: ولیدی، ۱۳۹۵: ۱۶۰-۱۵۳).

شبهوت عامل باشد، در این مقررات پیش‌بینی نشده است.^{۱۸} لیکن تا ماده ۱۷ از ماده ۲۸ این کنوانسیون، از قاچاق انسان سخنی به‌میان نیامده است. هرچند که در عنوان این کنوانسیون، ابتدا سرکوب «قاچاق انسان» و سپس «بهره‌کشی از روسپی‌گری دیگران» آمده، با وجود این، برخلاف اسناد پیشین، تنها به قاچاق زنان و بهره‌کشی جنسی از آنان اختصاص ندارد و هدف آن سرکوب قاچاق انسان اعم از ذکور، اناث، صغیر و کبیر است. لذا به‌موجب این سند، مبارزه با معضل قاچاق افراد در سطح وسیع‌تری میسر می‌شود. در این کنوانسیون گرچه قاچاق کلیه انسان‌ها منع شده، ولی همانند سایر کنوانسیون‌ها تنها قاچاق انسان را از یک منظر یعنی بهره‌کشی جنسی مورد توجه قرار داده است.^{۱۹} این سند اولین سند بین‌المللی است که به‌صراحت به مفهوم قاچاق انسان اشاره نموده است. در دیپاچه این کنوانسیون آمده، از آنجایی که دادوستد افراد به‌قصد فحشا مغایر با شأن و ارزش انسان بوده، آرامش افراد خانواده و جامعه را برهم می‌زند و با توجه به اینکه در سال‌های ۱۹۰۴، ۱۹۱۰، ۱۹۲۱، ۱۹۳۳ و ۱۹۳۷، پیمان‌نامه‌های گوناگونی در مورد منع دادوستد برده و مجازات دادوستد زنان و کودکان به‌تصویب رسیده است، دولت‌های متعاقد این کنوانسیون توافق می‌کنند که هر مورد قاچاق افراد به قصد فحشا و وادار کردن دیگران به این امر را ولو با رضایت آن‌ها، جرم‌انگاری و مجازات کنند.^{۲۰} نکته ضعف این کنوانسیون این بوده که به‌جای استقرار یک‌رشته قواعد هماهنگ و یکنواخت، اجرا و اعمال مدلول آن و همچنین تبادل اطلاعات و همکاری بین کشورهای عضو، پیگرد، تعقیب کیفری و محکومیت مرتکبان را نیز تابع قانون‌های ملی هر کشور عضو قرار داده است. سند بعدی پروتکل تکمیلی معاهده منع بردگی است که در تاریخ هفتم سپتامبر ۱۹۵۶ در مقر دفتر اروپایی سازمان ملل متحد (ژنو) به امضا رسید و مشتمل بر یک مقدمه و پانزده ماده است. سند پیش‌گفته آزادی را حق ذاتی

۱۸. حسینقلی، حسینی‌نژاد، حقوق کیفری بین‌المللی، (تهران: میزان، چ ۴، ۱۳۹۱)، ص ۲۵۶.

۱۹. نرگس، رضانی عباس‌قلعه، قاچاق انسان با رویکرد به حقوق بین‌المللی جزایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران (۱۳۸۴)، صص ۷۶-۷۵.

20. International Convention 11 October 1933 for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age.

۲۱. هاجر، سیاره رستمی، «حقوق زنان، سیر تحول و پیشرفت آن: ارزیابی ما و شما»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، دوره ۲، ش ۷ (۱۳۸۴)، ص ۲۲۶.

هر فرد بشر دانسته است و مطابق ماده ۳ آن، نقل و انتقال برده از یک کشور به کشور دیگر یا اقدام به این امر با استفاده از هر نوع وسیله نقلیه یا معاونت در این موارد در قوانین کشورهایی که متعاقد این قرارداد می‌باشند جرم شناخته شده، مرتکبان این جرم به مجازات‌های شدیدی محکوم خواهند شد.

در حقوق ایران هم یکی از برجسته‌ترین دستاویزهای قانونی که حتی اجازه نمی‌دهد شخصی به خواست و رضایت خود تن به اقدام یا پیمانی دهد که همراه با ازدست دادن حقوق یا سلب آزادی وی باشد، مواد ۹۵۹ و ۹۶۰ قانون مدنی است که بر پایه آنها تن دادن به قاچاق می‌تواند بازداشته شود. افزون بر این، قانون منع خرید و فروش برده در خاک ایران و آزادی برده در موقع ورود به مملکت مصوب ۱۱ بهمن ۱۳۰۷، یکی از نخستین قانون‌هایی است که به مقابله با برده‌داری و خرید و فروش انسان پرداخته است. مطابق این ماده واحده، در ایران هیچ‌کس به‌عنوان برده شناخته نشده و هر برده به‌مجرد ورود به خاک یا آب‌های ساحلی ایران آزاد خواهد بود. هرکس انسانی را به نام برده خرید و فروش کند یا رفتار مالکانه دیگری نسبت به انسانی داشته باشد و یا واسطه معامله و حمل و نقل برده بشود، محکوم به ۱ تا ۳ سال حبس تأدیبی خواهد شد. تعبیر قانون‌گذار ایرانی به رفتار مالکانه دیگری نسبت به انسان مبین این است که قانون‌گذار در کنار منع برده‌داری، به جرم‌انگاری هرگونه اقدام مالکانه نسبت به انسان نیز مبادرت نموده است. در قرآن کریم نیز آیات متعددی بر آزادسازی برده به‌عنوان جلوه اولیه این جنایت دلالت می‌کنند که برای مثال می‌توان به آیه ۱۳ سوره بلد، آیه ۴ سوره مجادله، آیه ۸۹ سوره مائده و آیه ۹۲ سوره نساء اشاره نمود. اهمیت این موضوع تا حدی است که خداوند متعال به شرح آیه‌های ۱۱ تا ۱۳ سوره بلد، آزاد کردن برده را لازمه رسیدن به بهشت موعود می‌داند، چراکه می‌فرماید: «فَإِذَا افْتَحْتُمُ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ». اهتمام شارع مقدس به این امر به حدی است که پیامبر (ص) فروختن انسان آزاد را یکی از سه گناه کبیره‌ای برمی‌شمرد که خداوند متعال به‌هیچ‌وجه آن را نخواهد آمرزید.^{۲۲} در حدیثی دیگر، آن حضرت می‌فرماید: «شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاعَ النَّاسَ»؛ یعنی شریرت‌ترین مردم کسی است که آن‌ها را بفروشد.^{۲۳} البته برخی از

۲۲. محمدبن حسن، حرعاملی، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۶، (تهران: کتابچی، چ ۱۰، ۱۳۸۶)، ص ۲۲.

۲۳. محمدبن علی، صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۱، (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چ ۱، ۱۴۰۴ ق)، ص ۳۵۴.

فقیهان، گناه خریدار انسان آزاد را از نظر تحمل کیفر، همسنگ فروشنده آن دانسته‌اند.^{۲۴} قباح و زشتی این جنایت تا جایی است که فقهای اسلامی هم یکی از مباحث مکاسب محرّمه را در رساله‌های فقهی خویش به حرمت خرید و فروش انسان آزاد اختصاص داده و آن را مستوجب عقوبت دانسته‌اند. به این ترتیب از بررسی ادله قرآنی و روایی و به استناد قواعد فقهی روشن می‌شود که قاچاق انسان از لحاظ فقهی حرام بوده و از جمله جرایمی است که شرع مقدس بر آن حساسیت ویژه‌ای مبذول داشته است. از سوی دیگر، گذری بر منابع تاریخی و رجوع به سیره امامان شیعه (ع) در تعامل با بندگان گویای هنجارسازی و الگوسازی رفتاری و حاکی از تلاش آنان برای هدفی بزرگ یعنی آزادسازی بندگان بوده است.

ایران نیز در راستای همسویی با پیکار جهانی علیه بردگی جنسی زنان با تصویب معاهده‌های بین‌المللی ۱۹۰۴ و ۱۹۱۰ در سال‌های ۱۳۱۰ و ۱۳۱۳ و پروتکل تکمیلی معاهده منع بردگی ۱۹۵۶ به سال ۱۳۳۷، نخستین گام‌های خود را در جرم‌انگاری قاچاق انسان با تأثیرپذیری از اسناد بین‌المللی برداشته است.^{۲۵} در ایران با تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان در سال ۱۳۸۳ گام بزرگی در جهت رفع خلأهای موجود برداشته شد. قاچاق انسان امروزه با توجه به نحوه انجام، گستردگی و شیوع و تنوع در ارتکاب آن، به‌مثابه یکی از جنایات سازمان‌یافته فراملی مورد بررسی قرار می‌گیرد. لیکن در نظام حقوق داخلی نیز خاستگاه قاچاق انسان در واقع به مفهوم بردگی جنسی آن برمی‌گردد؛ چراکه در این بازه زمانی قاچاق انسان صرفاً به‌مثابه جرم جنسی مطرح شده است.

۲. سازمان‌یافتگی و دگردیسی مفهومی قاچاق انسان با قرائتی اقتصادی

امروزه در نوشتگان حقوقی از قاچاق انسان با عنوان بردگی نوین (Modern Slavery) نام برده شده است.^{۲۶} در این میان حتی برخی از این تجارت شیطانی به «بازار جهانی حیات

۲۴. رحیم، نوبهار، «قاچاق زنان برای روسپیگری از منظر آموزه‌های اسلامی با نگاه به مقررات بین‌المللی و حقوق ایران»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، ش ۳ (۱۳۸۵)، ص ۲۰۱.

۲۵. علی‌رغم شروع این تعامل مثبت، متأسفانه دولت ایران از سال ۱۹۴۵ دیگر به هیچ معاهده بین‌المللی که به قاچاق یا فروش زنان و کودکان مربوط باشد نپیوسته است.

26. See Bravo, 2007: Vol. 25, pp. 207-295; Bales, 2002: Vol. 4, pp. 80-88.

انسانی» هم یاد می‌کنند^{۲۷}، که این تعبیر نشان‌دهنده زشتی این جنایت در جلوه‌های سنتی و مدرن آن بوده است که در خصوص مطلب یادشده با اشاره به شرایط خاص از جمله فقر و مشکلات اقتصادی که باعث بروز و تحت استعمار قرار گرفتن با عنوان بردگی نوین یاد می‌شود، تاجایی که محتویات پرونده کلاسه ۸۱/۶۱۸۷ موسوم به پرونده «قربانیان خاموش» مطروحه در شعبه ۶۴ دادگاه عمومی مشهد گویای این واقعیت است که تعداد ۲۵ نفر از دختران کم‌سن و سال ایرانی که غالباً از افراد فقیر و بی‌بضاعت استان خراسان بوده‌اند، از سوی عده‌ای از اتباع پاکستانی تحت پوشش ازدواج، اغفال و به پاکستان قاچاق و در آن کشور وادار به خودفروشی شده‌اند^{۲۸}. لذا در رویکرد قضایی این پرونده مفهوم سازمان‌یافتگی قاچاق انسان و ارتباط آن با شرایط اقتصادی بزه‌دیدگان این جنایت هم مد نظر قرار گرفته است.

امروزه قاچاق انسان به‌گونه‌ای فزاینده با گروه‌های سازمان‌یافته جنایتکار پیوند خورده است. از نظر ویژگی‌های ساختاری، قاچاق انسان غالباً با مشخصه‌هایی همچون عدم تمرکز، انعطاف‌پذیری، قابلیت انطباق، استفاده از فناوری جدید و گستردگی شبکه توصیف می‌شود^{۲۹}. به‌طورکلی، فقدان یک تعریف جامع بین‌المللی از جنایت سازمان‌یافته، همچنان یکی از نگرانی‌هایی است که به‌عنوان مانعی اساسی در راه همکاری‌های حقوقی و قضایی بین‌المللی به‌شمار می‌رود^{۳۰}. البته، تنوع و تکثر سازمان‌ها و مرتکبان اعمال جنایی، توافق نسبت به مفهوم جنایت سازمان‌یافته را مشکل کرده است^{۳۱}. به همین دلیل برای تفکیک گروه‌های سازمان‌یافته قاچاق انسان از دیگر گروه‌ها اعتقاد بر این است که این گروه‌ها با سایر گروه‌های تبه‌کار از این حیث متفاوت‌اند که در ارتکاب جرایم با ماهیت غیرتجاوزکارانه

۲۷. رواسانی، شاپور، «گزارشی نگران‌دهنده از بازارهای جهانی تجارت کودکان، زنان و...»، کیهان، (۱۳۷۲)، ص ۲۷۰.
 ۲۸. محمدرضا، پورقربانی، و احمد، پوراابراهیم، «پیامدها، تدابیر و سیاست جنایی داخلی و بین‌المللی در قبال پدیده قاچاق انسان»، فصلنامه قضاوت، دوره ۱۴، ش ۷۹ (۱۳۹۳)، ص ۸۵.

29. Igor Davor, Gaon, & Nancy, Forbord, *For Sale: Women & Children*, (Trafford Publishing, 2006), P. 34.
 30. Andreas, Schloenhardt, "Transnational Organized Crime & International Criminal Justice, Developments & Debates", *University of Queensland Law Journal*, Vol. 24, No. 1, (2006), P. 26.
 31. James, Cockaryne, *Transnational Organized Crime, Multilateral Responses to a Rising Threat*, (IPA publications, 2007), P. 1.

(Crimes of a non-aggressive nature) تخصص دارند، دارای ساختاری با سلسله‌مراتب بادوام هستند، به‌طور سازمان‌یافته از خشونت و فساد استفاده می‌کنند و نسبت به سایر سازمان‌های تبهکار از درآمد بیشتری برخوردارند، زیرا فعالیت‌های خود را بر اساس گزینه‌های اقتصادی مشروع گسترش می‌دهند. بر اساس این برداشت، گروه‌های جنایتکاری که این شرایط پنج‌گانه را ندارند، قاچاق آن‌ها سازمان‌یافته تلقی نمی‌شود.^{۳۳} برای مثال، بعد از سقوط رژیم بعث در عراق، عده‌ای از مردم پول گرفته، آن‌ها را به کربلا می‌رساندند که به دلیل عدم سازمان‌یافتگی و نیز گسترده نبودن، قاچاق انسان تلقی نمی‌شد.

در خصوص ارتباط جرایم سازمان‌یافته با مسائل اقتصادی، اگرچه قرائت اقتصادی از جنایات سازمان‌یافته^{۳۳} برای به‌دست آوردن راه‌حلی دیپلماتیک برای ایجاد یک توافق گسترده درباره مفهوم جنایت سازمان‌یافته ضرورت داشت و هیئت‌های نمایندگی ایران، سنگاپور، چین و پاکستان با کشورهای عضو گروه ۷۷ توانستند دامنه شمول کنوانسیون را به جرایم غیرمادی محدود نمایند^{۳۴}، اما افزایش مظاهر بزهکاری اقتصادی امنیت نظام سیاسی و بقای آن را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌داد. بدین‌سان همه دولت‌ها بر آن شدند تا از گذر بزه‌نگاری و پاسخ‌گذاری در حوزه اقتصاد و پاسخ‌دهی سنجیده به مرتکبان جرایم اقتصادی، از تزلزل اقتدار و فروپاشی نظام سیاسی خود ممانعت به‌عمل آورند.^{۳۵} لیکن این رویکرد باعث خارج شدن طیف وسیعی از بزهکاری‌های بین‌المللی که اهداف سیاسی دارند، از گستره این کنوانسیون و درنهایت بی‌حمایت ماندن بزه‌دیدگان این جرایم از تدابیر مندرج در آن خواهد شد. جهانی شدن و وابستگی درحال رشد اقتصادی باعث تغییر جنایت‌های سازمان‌یافته^{۳۶} و امکان تحرک بیشتر مردم، کالاها و خدمات در عرض مرزهای بین‌المللی و پدیدار شدن

۳۲. محمدشریف، بسیونی، و ادوارد، وتر، «درآمدی بر جنایت سازمان‌یافته و مظاهر فراملی آن»، مترجم: محمدابراهیم شمس ناتری، مجله حقوقی دادگستری، ش ۳۴ (۱۳۸۰)، ص ۹۳.

۳۳. بر پایه این برداشت، قاچاق انسان یک جرم اقتصادی (جرم کسب‌وکاری) محسوب می‌شود (جعفری، ۱۳۹۶، ج ۱: ۴۲۱).

۳۴. علی، سریزدی، «بررسی و تحلیل مفاد کنوانسیون ملل متحد راجع به مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی»، فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۱۵، ش ۳ (۱۳۸۰)، صص ۸۸۳-۸۸۴.

۳۵. حسین، میرمحمد صادقی، دیباچه مربوط به کتاب سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، امیرحسین نیازپور (به کوشش)، تهران: میزان، ج ۱، ۱۳۹۷، ص ۷.

۳۶. شهلا، معظمی، جنایت سازمان‌یافته و راهکارهای مقابله با آن، تهران: دادگستر، ج ۱، ۱۳۸۴، ص ۱۵.

اقتصاد جهانی، جرم را از بستر داخلی آن، جابه‌جا کرده و پیوند انعطاف‌پذیر با فعالیت‌های جنایی در عرصه بین‌المللی را به‌وجود آورده است. بر همین پایه، مفهوم جنایت سازمان‌یافته در دنیای معاصر از این پس فارغ از مفهوم جهانی‌شدن قابل‌درک نبوده^{۳۷}، قاچاق انسان به‌ویژه زنان، ازجمله مهم‌ترین آثار این جهان‌گرایی است^{۳۸}. بزهکاران با استفاده از وسایل حمل و نقل جدید و تسهیل ارتباطات، مرزهای کشورهای مختلف را یکی پس از دیگری درنوردیده، به این ترتیب، کار دستگیر کردن مجرمان دشوار شده و جهانی‌شدن قاچاق انسان را به چالشی سخت برای اجرای حقوق داخلی تبدیل کرده است^{۳۹}؛ بنابراین خطر جنایت قاچاق انسان زمانی افزون‌تر می‌شود که ویژگی فراملی به خود بگیرد.

در این راستا برخی معتقدند که قاچاق افراد به‌منظور بهره‌برداری در سطح بین‌المللی جزء جنایت‌های مرتبط با برده‌داری تلقی می‌شود که عرف بین‌المللی نیز آن را یک جنایت بین‌المللی می‌داند^{۴۰}. برابر مقررات پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان الحاقی به کنوانسیون پالرمو و مطابق ماده ۴، قاچاق اشخاص زمانی مشمول تمهیدات مقرر در این پروتکل خواهد بود که ماهیتاً فراملی بوده، از سوی گروه سازمان‌یافته جنایتکارانه ارتکاب یابد^{۴۱}، و قانون مبارزه با قاچاق انسان، نقل و انتقال انسان در داخل مرزهای یک کشور، قاچاق محسوب نمی‌شود^{۴۲} و لذا برای مبارزه بهتر، باید قاچاق در درون مرزها^{۴۳} نیز جرم‌انگاری شود^{۴۴}؛ یعنی قاچاق انسان بیش از آنکه بر خروج غیرقانونی افراد از

37. Janie A, Chuang, "Beyond a Snapshot: Preventing Human Trafficking in the Global Economy", *Indiana Journal of Global Studies*, Vol. 13, No. 1, (2006), P. 139.

۳۸. مریم، آخوندی، «آثار جهان‌گرایی بر زنان»، فصلنامه مطالعات فرهنگی-دفاعی زنان، دوره ۲، ش ۱ (۱۳۸۵)، ص ۷۶.

۳۹. کریم، خان‌محمدی، «رویکردی انتقادی به پدیده جهانی‌شدن»، فصلنامه علوم سیاسی، دوره ۱۰، ش ۴۰ (۱۳۸۶)، ص ۱۲۷.

40. M. Cherif, Bassiouni, "Enslavement as an International Crime", *New York University Journal of International Law & Politics*, Vol. 2, No. 23, (Winter 1991), P. 446.

۴۱. صادق، سلیمی، «جنایت سازمان‌یافته فراملی در کنوانسیون پالرمو و آثار آن»، دوفصلنامه مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۲۰، ش ۲۹ (۱۳۸۲)، صص ۴۶ و ۱۶۹.

۴۲. مصطفی، السان، «قاچاق زنان و کودکان برای بهره‌کشی جنسی (از منع جهانی تا حمایت از بزه دیدگان)»، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۴، ش ۱۶ (۱۳۸۴)، ص ۳۴۳.

۴۳. در توجه به این مهم، وزارت کشور به‌موجب ماده ۱۷ لایحه تأمین امنیت زنان و کاهش خشونت در خانواده و ماده ۱۵ لایحه صیانت، کرامت و تأمین امنیت بانوان در برابر خشونت، مکلف به ارائه گزارش‌های ادواری و موردی از وضعیت اشکال مختلف قاچاق به‌عنوان یکی از آسیب‌های اجتماعی به تفکیک استان و مناطق شهری و روستایی شده است.

مرزهای کشورها متمرکز شود، باید بر اهداف بهره‌برداری غیرقانونی به‌ویژه کار اجباری افراد در فحشا تمرکز یابد.^{۴۵} چنان‌که در کنوانسیون اتحادیه آسیای شرقی برای همکاری منطقه‌ای راجع به پیشگیری و مبارزه با قاچاق زنان و کودکان برای روسپی‌گری^{۴۶}، قاچاق درون‌مرزی نیز پذیرفته شده است. از همین رو، در خصوص سازمان‌یافتگی قاچاق از مناطق روستایی و شهری به کلان شهرها در داخل ایران نیز ضرورت جرم‌انگاری آن احساس می‌شود.

۳. نقض کرامت بزه‌دیدگان و تحول مفهومی قاچاق انسان به‌مثابه جرم حقوق بشری

مطالعه مفهوم قاچاق انسان در بستر سیاست جنایی مدرن سازمان ملل در گرو بررسی و درک سیاست جنایی بزه‌دیده‌مدار این سازمان است. بزهکاری به‌عنوان بستری برای نقض حقوق بشر و یکی از عوامل برهم‌زننده صلح و امنیت پایدار بین‌المللی، یکی از نگرانی‌های جدی این سازمان است. رهیافت سازمان ملل در این زمینه، سیاست‌گذاری برای کنترل جرم و مبارزه با مظاهر بزهکاری به‌ویژه در مواردی است که اعمال بزهکارانه متضمن لطمه به حقوق بنیادین بشر و نقض جدی این حقوق باشد؛ همین رهیافت است که در ادبیات جرم‌شناختی از آن به‌عنوان «سیاست جنایی نوین»^{۴۷} یاد می‌شود. در سده بیستم، شبه استثمار جنسی زنان دوباره با شکل جدید صنعتی و فراملی پدیدار شد^{۴۸}. به‌عبارت دیگر، تجارت برده سفید به قاچاق زنان تبدیل‌شده، با این تفاوت که این بار قاچاق از جهان سوم به‌سوی اروپا انجام می‌شود. بعدها در سال ۱۹۵۶، قرارداد تکمیلی منع بردگی و برده‌فروشی

۴۴. محمدجعفر، حبیب‌زاده؛ محمدباقر، مقدسی؛ عباس، جعفری دولت‌آبادی، «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۳، ش ۴ (۱۳۸۸)، ص ۱۰۶.

Carol, Bellamy, & Andrew, Johnson, *Combating Child Trafficking*, (France sage: 2005), P. 12.

45. Recommendations Regarding the Proposal for a Council Framework Decision Combating Trafficking in Human Being.

46. Saarc Convention on Preventing & Combating Trafficking in Women & Children for Prostitution (2002).

47. New Criminal Policy.

48. Kathleen, Barry, *The Prostitution of Sexuality: The Global Exploitation of Women*, (New York: New York University Press, 1995), P. 12.

و عملیات و ترتیباتی که مشابه بردگی است، معاهده منع بردگی ۱۹۲۶ را توسعه داد. این اسناد اغلب توجه خود را به مبتکر یا منتفع مستقیم قاچاق انسان محدود می‌نماید و بر این اساس، همه واسطه‌ها را که استقرار یک نظام سازمان‌یافته مبتنی بر بهره‌کشی از انسان را در ابتدا یا انتهای فرایند قاچاق امکان‌پذیر می‌سازد کنار می‌گذارد.^{۴۹} بعد از این تاریخ بود که مصادیق حقوق بشر و مفاهیم آن عمق و گسترش بیشتری یافت و قاچاق انسان هم از بند مفهوم فحشا خارج و مصادیق متنوع‌تری را دربر گرفت.

قاچاق انسان در مفهوم حقوق بشری به دلیل نقض حقوق اساسی بشر مانند حق آزادی، حق احترام و حق برخورداری از حمایت قانونی برابر، رفتار مجرمانه‌ای محسوب می‌شود که همه کشورهای را تحت تأثیر قرار می‌دهد.^{۵۰} قاچاق انسان یک موضوع عینی دارد که خود بزه‌دیده است و یک موضوع معنوی که همان کرامت انسانی است. لذا قاچاق انسان رفتاری بر ضد حقوق بشر و شرایط برابر تمام انسان‌ها تلقی می‌شود.^{۵۱} با توجه به اینکه برخی مظاهر و اشکال قاچاق فراملی انسان با محوریت انسان و تهاجم به کرامت جسمی و حیثیتی او صورت می‌گیرد، از این رو، ضرورت احترام به اصل کرامت انسانی، شکل‌دهنده حقوق کیفری جهانی شده، در مقابله با این جنایت است.^{۵۲} حقوق بشری شدن مفهوم قاچاق انسان موجب شده است تا امکان محاکمه مرتکبان قاچاق انسان در دادگاه کیفری بین‌المللی نیز به جهت تلقی آن به‌عنوان یکی از مصادیق جنایات‌های علیه بشریت وجود داشته باشد.^{۵۳، ۵۴}

۴۹. رونالد، انتنهف، «سرکوب بهره‌کشی از زنان در پهنه بین‌المللی و اروپایی»، ترجمه علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، مجموعه مقاله‌ها، نتایج کارگروه‌ها و اسناد نخستین همایش بین‌المللی زن و حقوق کیفری؛ گذشته، حال و آینده، (تهران: سلسبیل، چ ۱، ۱۳۸۴)، ص ۳۳.

۵۰. سیدی جی، اسمیس، «قاچاق انسان»، ترجمه امیرحسین جلالی فراهانی، در دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی و پیشگیری از جرم، ج ۱، (تهران: میزان، چ ۱، ۱۳۹۳)، ص ۶۵۵.

۵۱. جمال، بیگی، «جرم انگاری قاچاق اشخاص در پرتو دکترین حقوق بشر بزه‌دیده‌مدار و آموزه‌های فقهی»، فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دوره ۲، ش ۶ (۱۳۸۹ ب)، ص ۲۲.

۵۲. بهروز، جوانمرد، آیین دادرسی کیفری اختصاصی (اقتراقی) در جرائم سازمان‌یافته فراملی، (تهران: جاودانه، جنگل، چ ۱، ۱۳۹۳)، ص ۱۱۷.

۵۳. عبدالمحمد، افروغ، و مصطفی، زارعی، «بررسی پدیده قاچاق انسان در قوانین ایران و حقوق بین‌الملل و تأثیر متقابل مهاجرت بر آن»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، دوره ۶، ش ۲۴ (۱۳۹۴)، ص ۹۹.

54. See Beigi, 2017: Vol. 14, p. 38.

اگرچه پس از تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ و شناسایی و توسعه حقوق بشر، هیچ سند اختصاصی در زمینه خرید و فروش افراد و قاچاق انسان به تصویب نرسید، اما به طور پراکنده مواردی را در اسناد حقوق بشری سازمان ملل متحد می‌توان یافت که حکایت از عزم این سازمان برای رویارویی جدی با این معضل دارد. برای مثال، ماده ۶ کنوانسیون ناظر بر حذف کلیه اشکال تبعیض نسبت به زنان مصوب ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹، دولت‌های متعهد را به جرم‌انگاری قاچاق زنان و بهره‌برداری از فحشای زنان تحت کلیه اشکال آن ملزم نموده است.^{۵۵}

بر پایه همه ابعاد تحول مفهومی قاچاق انسان، سازمان ملل متحد پس از سال‌ها تجربه در زمینه پیشگیری از جرم و اصلاح بزه‌کاران و در اثر رشد روزافزون موارد قاچاق انسان که تغییر ماهیت نیز داده و با مفهومی به نام «جنایت سازمان‌یافته فراملی»^{۵۶} پیوند نزدیک پیدا کرده، با بهره‌گیری از یافته‌های جدید جرم‌شناسی و بزه‌دیده‌شناسی در سال ۲۰۰۰ مبادرت به تصویب پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان نمود. این سند برخلاف اسناد پیشین، رویکرد جنسیتی خود را به یک رویکرد کلی تبدیل نمود، به نحوی که به‌رغم تأکید ویژه بر قاچاق زنان و کودکان، مفهوم قاچاق انسان را از حصار باریک فحشا خارج نمود و بر پایه آموزه‌های حقوق بشری، نقل و انتقال تمامی افراد را به‌منظور بهره‌کشی جنسی و غیرجنسی مستحق مجازات و اقدام‌های پیشگیرانه قرار داد. از طرف دیگر، صرف نظر از مفاهیم وابسته به جنایت سازمان‌یافته فراملی، هر نوع نقل و انتقال را در سراسر مرزها قاچاق انسان تلقی نمود. ماده ۵ پروتکل پالرمو دولت‌ها را مکلف می‌کند که قاچاق انسان را بر اساس ماده ۳ این پروتکل جرم‌انگاری نمایند. این پروتکل علاوه بر جرم‌انگاری قاچاق انسان، شروع به جرم قاچاق انسان، مشارکت، سازمان دادن یا راهنمایی دیگران برای ارتکاب این جنایت را نیز جرم‌انگاری کرده است.^{۵۷} به‌رغم اینکه چندین سند بین‌المللی برای

۵۵. روناک، خاک، «جرم‌انگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری»، *دوفصلنامه مجله حقوقی بین‌المللی*، دوره ۲۵، ش ۳۹ (۱۳۸۹)، ص ۱۰۸.

56. Transnational Organized Crime.

57. *Global Programme Against in Human Beings, Toolkit to Combat Trafficking in Persons*, (United Nations Office on Drugs & Crime Vienna. United Nations. New York: United Nations Publication. 2008), P. 95.

پیشگیری از قاچاق زنان و کودکان تدوین و مورد تصویب بعضی از دولت‌ها قرار گرفته است، اما هیچ‌یک از آن اسناد نتوانستند موفقیت اساسی و چشمگیری در سرکوب یا پیشگیری از این جرم داشته باشند که عمده‌ترین مانع دستیابی آنها به اهداف ضعف‌های موجود در اسناد بود. طبیعتاً پروتکل ۲۰۰۰ و هرگونه سند بین‌المللی دیگری که برای سرکوب قاچاق انسان تدوین شده است یا تدوین خواهد شد برای اجرا باید به قوانین داخلی دولت‌ها تکیه کند.^{۵۸}

در حقوق ایران نیز در خصوص جرم‌انگاری قاچاق انسان همین مفهوم به کار رفته، و با وجود مصوب نشدن و عدم الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون و پروتکل الحاقی آن، در تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان از سوی قانون‌گذار ایرانی به سال ۱۳۸۳، از این پروتکل با اندک تفاوتی اقتباس شده است. مطالعه فرایند تصویب این قانون نشان می‌دهد که هرچند قانون‌گذار ضمن تأثیرپذیری از آموزه‌های فقهی، با در نظر گرفتن تحولات مفهومی قاچاق انسان در حقوق کیفری بین‌الملل و همسو با اسناد سازمان ملل به‌ویژه پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون پالمو، به جرم‌انگاری این جنایت توجه کرده است، لیکن آنچه از گفتمان سیاست جنایی قانون مبارزه با قاچاق انسان به نحو مقرر در ۸ ماده و ۹ تبصره آن می‌توان استنباط کرد اینست که در انطباق با موازین شرعی، جرایم جنسی ارتكابی از سوی کلیه عوامل قاچاق در فرایند قاچاق نظیر تسهیل فساد، فحشا، روسپی‌گری، قوادی و به‌طور کلی برقراری هرگونه روابط نامشروع خارج از علقه زوجیت به تصریح قسمت نخست ماده ۳ این قانون، جرم اعلام شده است.^{۵۹} برخلاف دکتین حقوق بشر بزه‌دیده‌مدار حاکم بر سیاست جنایی سازمان ملل، در صورت انتساب مادی و معنوی این جرایم به قربانیان این جنایت، بزه‌دیدگان نیز با دارا بودن مسئولیت کیفری قابل مجازات هستند، و لذا آموزه‌های حقوق بشری جایگاه چندانی در این قانون نداشته، رویکرد این قانون بیشتر امنیت‌مدار بوده و رضایت بزه‌دیدگان تنها در اعمال در حکم قاچاق انسان به شرح بندهای «ب» و «ج» ماده ۲ آن قانون بی‌تأثیر است. بدین‌سان این قانون عملاً قادر به برآورده

۵۸. سید مجتبی، موسوی، «بررسی جرم قاچاق انسان در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های حقوقی قانون

یار، دوره ۲، ش ۷ (۱۳۹۸)، ص ۱۳۴.

۵۹. نک: ذاقلی، ۱۳۸۸: ۱۰۱-۹۱.

کردن اهداف قانون‌گذار در زمینه تعقیب مؤثر قاچاقچیان انسان، حمایت از بزه‌دیدگان و پیشگیری از این جنایت نیست.^{۶۰} از سوی دیگر، در فرضی که خود زنان حتی با رضایت خویش و در تعقیب هدف جنسی، دنبال افرادی می‌گردند که آنان را به‌منظور فحشا به کشور دیگری انتقال دهند، قانون‌گذار در راستای حمایت از آنان بایستی قاچاق با درخواست خود این زنان را هم جرم‌انگاری کرده، برای مرتکبان در جهت پیشگیری از بزه‌دیده شدن زنان با توجه به شرایط خاص آنان مجازات تعیین نماید. همانند پروتکل پالمو، در این قانون نیز سازمان‌یافتگی و فراملی بودن، از جمله شرایط اساسی تحقق این جنایت بوده و خوشبختانه برای اشخاص حقوقی برابر ماده ۵، مسئولیت کیفری پیش‌بینی شده است. نکته آخر اینکه هرچند قانون‌گذار سعی بر متنوع کردن پاسخ‌ها داشته، لیکن این پاسخ‌ها اغلب سرکوبگر و کیفری بوده که در صورت دخالت کارکنان دولتی یا زیر ۱۸ سال بودن بزه‌دیده، این پاسخ تشدید هم می‌شود.

نتیجه

خاستگاه مفهومی قاچاق انسان در سطح بین‌المللی را می‌توان در ممنوعیت بردگی جنسی زنان و دختران سفیدپوست به‌موجب مقاله‌نامه بین‌المللی ۱۸ می ۱۹۰۴ راجع به تأمین حمایت مؤثر علیه معاملات جنایتکارانه موسوم به خرید و فروش سفیدپوستان پیدا کرد. معاهده بین‌المللی ۱۹۱۰ راجع به جلوگیری از خرید و فروش سفیدپوستان همچون معاهده قبلی صرفاً بر مفهوم قاچاق زنان به قصد بهره‌کشی جنسی توجه نموده و به رهیافت‌های دیگر مفهوم قاچاق انسان از قبیل کار اجباری و سخت، ازدواج اجباری و استفاده از اعضا توجهی نداشته است. این اسناد در فضایی تصویب شد که هنوز مفهومی به نام «حقوق بشر» وارد مناسبات و اسناد بین‌المللی نشده بود. به همین دلیل، تنها یکی از اعمال ناقص حقوق بشر (بهره‌کشی جنسی) را بدون اینکه با مفهوم حقوق بشر پیوندی عمیق بیابد مورد توجه قرار داد. علت عدم توجه به سایر شکل‌های قاچاق انسان در این برهه، رواج برده‌داری و عدم ممنوعیت بین‌المللی آن در زمان تصویب این اسناد بود، به همین دلیل در سال ۱۹۲۶ معاهده منع بردگی تصویب شد و در سال ۱۹۵۶ به‌موجب

۶۰ عباس، ذاقلی، قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌المللی، (تهران: میزان، ج ۲، ۱۳۹۵)، ص ۱۴۹.

پروتکل تکمیلی، علاوه بر برده‌فروشی، سایر رویه‌های مشابه بردگی هم ممنوع اعلام گردید. تحدید مفهومی قاچاق انسان به بهره‌کشی زنان به موارد جنسی در معاهده بین‌المللی ۱۹۱۰، با یک پروتکل اختتامیه تا حدودی مرتفع گردید، لیکن جرم‌انگاری موارد مشابه دیگر به اختیار و اراده دولت‌ها واگذار شد. معاهده بین‌المللی منع خرید و فروش زنان و کودکان در سال ۱۹۲۱، شروع به اجرای جرم‌های یادشده را در مواد ۱ و ۲ معاهده ۱۹۱۰ در حدود قانون اعمال مقدماتی آن‌ها جرم‌انگاری نمود. کنوانسیون سرکوب قاچاق انسان و بهره‌کشی از روسپی‌گری دیگران مصوب ۲ دسامبر ۱۹۴۹، تنها به مفهوم قاچاق زنان و بهره‌کشی جنسی از آنان توجه نکرده و مفهوم کلی‌تر قاچاق انسان اعم از ذکور، اناث، صغیر و کبیر را مد نظر قرار داده است. در بستر سیاست جنایی سازمان ملل متحد، مفهوم قاچاق انسان متحول گردید و به‌موجب پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان منضم به کنوانسیون مبارزه با جنایت‌های سازمان‌یافته فراملی ۲۰۰۰، قاچاق انسان در مفهوم جنایتی سازمان‌یافته مورد شناسایی قرار گرفت. در سال ۲۰۰۲ کنوانسیون اتحادیه آسیای شرقی برای همکاری منطقه‌ای راجع به پیشگیری و مبارزه با قاچاق زنان و کودکان برای روسپی‌گری، نقل و انتقال انسان‌ها در داخل مرزهای یک کشور را هم ذیل مفهوم سازمان‌یافته قاچاق انسان قرارداد. درنهایت با تصویب اساسنامه رم و لازم‌الاجرا شدن آن در سال ۲۰۰۲، امکان محاکمه مرتکبان قاچاق انسان در دادگاه کیفری بین‌المللی نیز به جهت تلقی آن به‌عنوان یکی از مصادیق جنایت‌های علیه بشریت تحت تأثیر رهیافت جدید مفهوم قاچاق انسان یعنی حقوق بشری شدن این جنایت در سطح بین‌المللی قرار گرفت.

قاچاق انسان در مفهوم بردگی با لحاظ حکم حرمت خرید و فروش انسان آزاد بر اساس موازین شرعی، نخستین بار مورد توجه مقنن ایران قرار گرفت و قانون‌گذار با تصویب قانون منع خرید و فروش برده در خاک ایران و آزادی برده در موقع ورود به مملکت در سال ۱۳۰۷، در کنار منع برده‌داری، هرگونه اقدام مالکانه نسبت به انسان را جرم‌انگاری نمود. تحت تأثیر نظام بین‌المللی با تصویب معاهده‌های بین‌المللی ۱۹۰۴ و ۱۹۱۰، در سال‌های ۱۳۱۰ و ۱۳۱۳ و پروتکل تکمیلی معاهده منع بردگی ۱۹۵۶ به سال ۱۳۳۷، قاچاق انسان در مفهوم بردگی جنسی مورد شناسایی قرار گرفت. در سال ۱۳۸۳، قانون‌گذار در قانون مبارزه با قاچاق انسان به‌عنوان قانونی خاص، تنها در جرم‌انگاری قاچاق انسان به مفهوم

سازمان‌یافتگی، آن‌هم در شکل فراملی، توجه کرده و حتی در لایحه «مبارزه با قاچاق انسان و اعضای بدن و مجازات عبوردهندگان غیرمجاز افراد از مرزهای کشور» که به پیشنهاد قوه قضائیه در جلسه مورخ ۸ اسفند ۱۳۹۷ هیئت وزیران به تصویب رسیده و برای طی تشریفات قانونی با شماره ۵۵۸۳۵/۴۱۰۶ در تاریخ ۲۱ فروردین ۱۳۹۸ به مجلس شورای اسلامی ارسال شد و مجلس هم به کمیسیون قضایی ارجاع داد و در دستور کار قرار گرفت، به‌طور جدی متعرض پیشگیری از قاچاق انسان و حمایت از بزه‌دیدگان این جنایت نشده است. به این ترتیب، امروزه قاچاق انسان در مفهوم موسع آن جرم‌انگاری شده که علاوه بر قاچاق جنسی زنان، سایر شکل‌های قاچاق یعنی قاچاق غیرجنسی، قاچاق مردان و کودکان و قاچاق اعضای بدن با ماهیت سازمان‌یافته و فراملی را هم دربر می‌گیرد. از همین رو، پیشنهاد می‌شود برای مبارزه بهتر با این پدیده شوم، قاچاق در درون مرزها نیز جرم‌انگاری گردد؛ یعنی قاچاق انسان بیش از آنکه صرفاً بر خروج غیرقانونی افراد از مرزهای کشورها متمرکز شود بر اهداف بهره‌برداری غیرقانونی از افراد، به‌ویژه کار اجباری در فحشا نیز متمرکز یابد. همچنین همه ابعاد تحول مفهومی قاچاق انسان، به‌ویژه مفاهیم بردگی جنسی، سازمان‌یافتگی و حقوق بشری این جرم در اصلاحات و الحاقات این قانون خاص، مد نظر قانون‌گذار ایرانی قرار گیرد.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- کتابها

۱. جوانمرد، بهروز، *آیین دادرسی کیفری اختصاصی (افتراقی) در جرائم سازمان یافته فراملی*، (تهران: جاودانه، جنگل، چ ۱، ۱۳۹۳).
۲. حرعاملی، محمدبن حسن، *وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*، ج ۱۶، (تهران: کتابچی، چ ۱۰، ۱۳۸۶).
۳. حسینی نژاد، حسینقلی، *حقوق کیفری بین المللی*، (تهران: میزان، چ ۴، ۱۳۹۱).
۴. ذاقلی، عباس، *قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین المللی*، (تهران: میزان، چ ۲، ۱۳۹۵).
۵. سخاوتی، مرجانه، *قاچاق؛ فرار یا مهاجرت*، (تهران: سازمان دفاع از قربانیان خشونت، چ ۱، ۱۳۸۳).
۶. صدوق، محمدبن علی، *من لایحضره الفقیه*، ج ۱، (قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چ ۱، ۱۴۰۴ ق).
۷. معظمی، شهلا، *جنایت سازمان یافته و راهکارهای مقابله با آن*، (تهران: دادگستر، چ ۱، ۱۳۸۴).
۸. میرمحمد صادقی، حسین، *دیباچه مربوط به کتاب سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی*، امیرحسن نیازپور (به کوشش)، (تهران: میزان، چ ۱، ۱۳۹۷).
۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، *دیباچه مربوط به دانشنامه جرم شناسی*، به کوشش علی حسین نجفی ابرندآبادی و حمید هاشم بیگی، (تهران: گنج دانش، چ ۴، ۱۳۹۵).
۱۰. ولیدی، محمد صالح، *حقوق کیفری اقتصادی*، (تهران: میزان، چ ۲، ۱۳۹۵).

- مقالات

۱۱. آخوندی، مریم، «آثار جهانی گرای بر زنان»، *فصلنامه مطالعات فرهنگی-دفاعی زنان*، ش ۱ (۱۳۸۵).

۱۲. اسمیس، سیندی جی، «قاچاق انسان»، مترجم: امیرحسین جلالی فراهانی، در *دانشنامه بزه دیده شناسی و پیشگیری از جرم*، ج ۱، (تهران: میزان، چ ۱، ۱۳۹۳).
۱۳. افروغ، عبدالمحمد و زارعی، مصطفی، «بررسی پدیده قاچاق انسان در قوانین ایران و حقوق بین‌الملل و تأثیر متقابل مهاجرت بر آن»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس*، ش ۲۴ (۱۳۹۴).
۱۴. السان، مصطفی، «قاچاق زنان و کودکان برای بهره‌کشی جنسی (از منع جهانی تا حمایت از بزه‌دیدگان)»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ش ۱۶ (۱۳۸۴).
۱۵. بسیونی، محمدشریف و وتر، ادوارد، «درآمدی بر جنایت سازمان‌یافته و مظاهر فراملی آن»، مترجم: محمدابراهیم شمس ناتری، *مجله حقوقی دادگستری*، ش ۳۴ (۱۳۸۰).
۱۶. بوریگان، ژان ژاک، «بزهکاری سازمان‌یافته در حقوق کیفری فرانسه»، مترجم: علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ش ۱۲۳ (۱۳۷۷).
۱۷. بیگی، جمال، «پیشگیری وضعی از قاچاق انسان در ایران و اسناد بین‌المللی»، *فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ش ۵۰ (۱۳۹۷).
۱۸. بیگی، جمال، «جرمانگاری قاچاق اشخاص در پرتو دکترین حقوق بشر بزه‌دیده‌مدار و آموزه‌های فقهی»، *فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی*، ش ۶ (۱۳۸۹ ب).
۱۹. بیگی، جمال، «راهبردهای حمایتی سازمان ملل متحد، ایران و اسلام در تأمین امنیت بزه‌دیدگان و شهود قاچاق انسان»، *فصلنامه حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۱ (۱۳۸۹ الف).
۲۰. پورقربانی، محمدرضا و پورابراهیم، احمد، «پیامدها، تدابیر و سیاست جنایی داخلی و بین‌المللی در قبال پدیده قاچاق انسان»، *فصلنامه قضاوت*، ش ۷۹ (۱۳۹۳).
۲۱. جعفری، امین، «حقوق کیفری کسب‌وکار»، در *دانشنامه علوم جنایی اقتصادی*، (تهران: میزان، چ ۱، ۱۳۹۶).
۲۲. حبیب‌زاده، محمدجعفر؛ مقدسی، محمدباقر و جعفری دولت‌آبادی، عباس، «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران»، *فصلنامه مدرس علوم انسانی*، ش ۴ (۱۳۸۸).
۲۳. خاک، روناک، «جرمانگاری خشونت جنسی در حقوق بین‌الملل کیفری»، *دوفصلنامه مجله حقوقی بین‌المللی*، ش ۳۹ (۱۳۸۹).

۲۴. خان محمدی، کریم، «رویکردی انتقادی به پدیده جهانی شدن»، *فصلنامه علوم سیاسی*، ش ۴۰ (۱۳۸۶).
۲۵. رواسانی، شاپور، «گزارشی تکان‌دهنده از بازارهای جهانی تجارت کودکان، زنان و...»، *روزنامه کیهان*، (۱۳۷۲).
۲۶. سریزدی، علی، «بررسی و تحلیل مفاد کنوانسیون ملل متحد راجع به مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی»، *فصلنامه سیاست خارجی*، ش ۳ (۱۳۸۰).
۲۷. سلیمی، صادق، «جنایت سازمان‌یافته فراملی در کنوانسیون پالمو و آثار آن»، *دوفصلنامه مجله حقوقی بین‌المللی*، ش ۲۹ (۱۳۸۲).
۲۸. سیاره رستمی، هاجر، «حقوق زنان، سیر تحول و پیشرفت آن: ارزیابی ما و شما»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی*، ش ۷ (۱۳۸۴).
۲۹. عطازاده، سعید، «بررسی فقهی حقوقی مقابله با قاچاق زنان با نگاهی به اسناد بین‌المللی»، *فصلنامه پژوهش‌های تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ش ۱ (۱۳۹۳).
۳۰. فضلی، دنیا، «سیاست جنایی ایران در رابطه با قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان»، *ماهنامه بین‌المللی پژوهش ملل*، ش ۶۲ (۱۳۹۹).
۳۱. کلانتری، کیومرث و زارعی، محمد، «قاچاق زنان به‌قصد فحشاء (از منظر فقه جزایی و حقوق کیفری)»، *فصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی*، ش ۲ (۱۳۸۹).
۳۲. موسوی، سید مجتبی، «بررسی جرم قاچاق انسان در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی ایران»، *فصلنامه پژوهش‌های حقوقی قانون یار*، ش ۷ (۱۳۹۸).
۳۳. نوبهار، رحیم، «قاچاق زنان برای روسپیگری از منظر آموزه‌های اسلامی با نگاه به مقررات بین‌المللی و حقوق ایران»، *فصلنامه مدرس علوم انسانی*، ش ۳ (۱۳۸۵).
۳۴. یحیایی، فاطمه، «نقش شورای امنیت در مبارزه با قاچاق زنان در عملیات صلح»، *فصلنامه مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه*، د ش ۱ (۱۳۹۷).

– مجموعه مقاله‌ها

۳۵. آنتهف، رونالد، «سرکوب بهره‌کشی از زنان در پهنه بین‌المللی و اروپایی»، مترجم: علی حسین نجفی ابرندآبادی، *مجموعه مقاله‌ها، نتایج کارگروه‌ها و اسناد نخستین همایش بین‌المللی زن و حقوق کیفری؛ گذشته، حال و آینده*، (تهران: سلسبیل، چ ۱، ۱۳۸۴).

– پایان‌نامه‌ها

۳۶. بیگی، جمال، *سیاست جنایی سازمان ملل متحد و ایران در قبال قاچاق اشخاص*، رساله دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران (۱۳۹۰).

۳۷. ذاقلی، عباس، *سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق انسان در پرتو اسناد بین‌المللی*، رساله دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، مدرسه عالی شهید مطهری (۱۳۸۸).

۳۸. رضانی عباس‌قلعه، نرگس، *قاچاق انسان با رویکرد به حقوق بین‌المللی جزایی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران (۱۳۸۴).

(ب) انگلیسی**- Books**

39. Anuska, Derks, *Combating Trafficking in South– East Asia Review of Policy & Programmed Responses*, (Switzerland: International Organization for Migration, 2000).
40. Barry, Kathleen, *The Prostitution of Sexuality: The Global Exploitation of Women*, (New York: New York University Press, 1995).
41. Bellamy, Carol & Johnson, Andrew, *Combating Child Trafficking*, (France sage: 2005).
42. Cockaryne, James, *Transnational Organized Crime, Multilateral Responses to a Rising Threat*, (IPA publications, 2007).
43. Corbin, Alain, *Women for Hire: Prostitution & Sexuality in France After 1850*, (Cambridge Mass: Harvard University Press, 1990).
44. Elaine, Pearson, *Human Rights & Trafficking in Persons*, (a Hand Book Indochina: Bangkok, Thailand, 2000).

45. Gaon, Igor Davor & Forbord, Nancy, *For Sale: Women & Children*, (Trafford Publishing, 2006).
46. *Global Programmer Against in Human Beings, Toolkit to Combat Trafficking in Persons*, (United Nations Office on Drugs & Crime Vienna. United Nations. New York: United Nations Publication, 2008).
47. Rosen, L. Judith, *The Lost Sisterhood: Prostitution in America, 1900–1918*, (London: John Hopkins University Press, 1982).
48. Walkowitz, Judith, *Prostitution & Victorian Society: Women, Class & the State*, (Cambridge University Press, 1982).
- a. Articles**
49. Bales, Kevin, “The Social Psychology of Modern Slavery”, *Scientific American*, Vol. 286, No. 4, (2002).
50. Bassiouni, M. Cherif, “Enslavement as an International Crime”, *New York University Journal of International Law & Politics*, Vol. 2, No. 23, (Winter 1991).
51. Beigi, Jamal, “Criminalization of Human Trafficking upon the Basis of International Criminal Court Constitution & its Related Challenges”, *International Studies Journal*, Vol. 14, No. 2, (2017).
52. Bravo, Karen E, “Exploring the Analogy Between Trans- Atlantic Slave Trade”, *Boston University International Law Journal*, Vol. 2, No. 25, (2007).
53. Chuang, Janie A, “Beyond a Snapshot: Preventing Human Trafficking in the Global Economy”, *Indiana Journal of Global Studies*, Vol. 13, No. 1, (2006).
54. Marie Bertone, Andrea, “Sexual Trafficking in Women: International Political Economy & the Politics of Sex”, Vol. 18, No. 1, (2000).
55. Schloenhardt, Andreas, “Transnational Organized Crime & International Criminal Justice, Developments & Debates”, *University of Queensland Law Journal*, Vol. 24, No. 1, (2006).

- Rules

56. Convention for the Suppression of the Traffic in Person & of the Exploitation of the Prostitution of Others (1949).
57. International Agreement of 18 May 1904 for the Suppression of the White Slave Traffic.
58. International Convention 11 October 1933 for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age.
59. Recommendations Regarding the Proposal for a Council Framework Decision Combating Trafficking in Human Being Submitted by Women Rights Division Human Rights Watch Feb (2001).
60. Saarc Convention on Preventing & Combating Trafficking in Women & Children for Prostitution (2002).